

УМЕТНИЧКО, ЗАНАТСКО И МАШИНСКО

Дух и вештина

„Уметност нам је дата да се не бисмо удаљили од истине.” (Фридрих Ниче)

Пише: Дејан Ђорић

Занатско се историјски појављује као предмашинско, као оно што најављује и омогућава еру машина. Високотехнолошко се поставља насупрот занатском као последњем изразу људског усавршавања природног и предметног. Не треба мешати уметност са занатом, као ни занат са вештином. Уметност је најмање вештина, јер се не може научити, између осталог и зато што духовношћу и садржајем превазилази мануелно. За вештину, међутим, као и за уметност, треба бити талентован и предодређен. У Јапану се руковање стрелом и луком вековима преноси као војно умеће, што значи да се може научити. У целокупној историји стреличарства њиме је успео да овлада један само Европљанин. То је немачки филозоф Еуген Херигел из XIX века, који је о томе написао књигу *Зен у уметности гађања из лука* („Градина”, Ниш 1988). Није нимало случајно што је један филозоф савладао вештину коју је назвао уметност гађања из лука и што је у вези са јапанском религијом. Вештина је, очигледно, у одређеном односу према занату и

уметности. Машинска производња и естетика супротстављени су индивидуалном и занатском и, у крајњем смислу, укидају вештину као и уметност.

Уколико нестану сви занати и оно што настаје ручно, ако замре ручна производња, у психолошком и менталном смислу нестаће и човек који се формирао у праисторији. Рад руку је повезан са природом и природним начином производње. Занатско обликовање је слично птичјем грађењу гнезда, природној архитектури,¹ елементарном уређењу станишта, свему што има елементе тоpline, дома, породице и љубави.

Ксенија Марицки-Гађански наводи да су „Хелени и уметност и давање назива означавали као **tehnē**. Сама реч **tehnē** коридикална је са **tektōn** (‘зидар’) и нашим **теcat** и

Покорну (idg. Etym Wb.) тумачи: *weben*; *Werk, wirken, Wirkware*, ‘плетенине’. Тако је ‘техничка’ обрада у почетку била ограничена на плетење, што је и разумљиво кад се сетимо развоја мануелних делатности човека каменог доба. Затим дође обрада тврђих материјала (‘тесати’), а затим се то преноси на све врсте људских делатности. За Платона се

tehnē

још увек подједнако односи на обе врсте ‘прерађивачких’ делатности које ми зовемо ‘занат’ и ‘уметност’, и, будући да је најближе појму ‘вештина’, укључује у себе чак и давање назива стварима.”

²

У занату постоји, између осталог, телесно и духовно усавршавање и прочишћење ствараоца и природе. Оно се посредно исказује стрпљивим, усредсређеним, стручним и мирним радом, који га усређује и узноси. Није нимало случајно што је Христос био дрводеља.

Сликарство је у том смислу занат над занатима, божански вид стварања. Уметност, као и други облици предметне производње, данас губи ауру људске и земаљске среће, смисао ткања, даривања и обузетости дубоким постојањем, за које зна свака свилопреља. Занатство је вид тиховања, молитве и усамљености. Сликарство је данас постало распричано, брбљиво и нимало смерно. Напуштањем занатског, из доба манифеста, програма, акција и концепата, ушло се у еру оглашавања и рекламократије. Телевизор је заменио слику, а индустрија и политика цркву. То је предвидео још Казимир Маљевич. Увидевши куда иде уметност, прерафаелити и припадници покрета Arts & Crafts су још средином XIX века покушали да зауставе точак историје и индустрије и да уметност врате прецизној и финој занатској изради. Њихов главни теоретичар и

естетичар Џон Раскин сматрао је да се и у фабричким постројењима, радничким мензама и клубовима морају изложити дела високе уметничке вредности. Уместо Декартовог човека машине и Ламетријевог човека биљке, тражили су ствараоца. Њихово учење највише је утицало на немачке примењене уметнике и на Wiener Werkstätten, Бечко удружење уметничких и занатских радионица, активно између 1903. и 1932. године. Иронијом судбине, идеје и уметност прерафаелита, деловањем немачке сецесије, утрли су пут Баухаусу и модерном дизајну.

Леонардо да Винчи је по броју и квалитету заната којима је владао вероватно био највећи занатлија, можда највећи сликар, истовремено велики узор уметника-мајстора. Он је сликар који се највише удаљио од сликарства јер га је сматрао науком, а другим делатностима се сасвим приближио модерној епохи. Савременици сведоче да је Леонардо пред крај живота зажалио што је стварао у толико разних области, а најмање је сликао. Није то био само одраз чежње човека који је много сазнао и искусио, а предност дао уметничком, нити предосећај великог мајстора да је могао да створи још много вредних слика. У питању је вероватно елементарна потреба човека да мирно, сабрано и истрајно ствара, да посегне за божанским и да након завршеног дела осети да му је читаво биће испуњено. Леонардо је у атеље понекад долазио око пет по подне, када је све мирно, испуњено задовољством и засићено, а светлост мека и златаста. У данашње време се мало зна о тајнама заната и бићу уметничког дела. Филозоф Боетије је још у V веку рекао: „Бојим се да многе ствари које данас знамо ускоро неће бити познате”, а руски филозоф Николај Берђајев је пре скоро једног века предвидео да ће пут модерне цивилизације водити ка новом средњовековљу и неоварварству.³ <

(Оглед је преузет из књиге „Стварност уметности — Увод у студије релизма” која ускоро излази из штампе, уметнички обликована од стране Маје Ковачевић)

¹ Бернард Рудофски: *Архитектура без архитеката. Кратки увод у архитектуру без педигреа*, „Грађевинска књига”, Београд 1976.

² Ксенија Марицки Гађански: *Бура и снови. Античке и модерне теме*, „Рад”, Београд 2004, 31, фуснота 41

³ Берђајев је између 1919. и 1924. објавио и код нас преведене књиге *Смисао историје* и *Ново средњовековље*